

5. Gładyszewska-Cylulko J. Arteterapia w pracy pedagoga / J. Gładyszewska-Cylulko. – Kraków : Impuls, 2011. – 130 s.

6. Grzegorzewski H. Szkice o arteterapii / H. Grzegorzewski. – Katowice : US, 2005. – 45 s.

7. Halpern D. A process-oriented model of cognitive sex differences / D. Halpern, T. Wright // Learning and Individual Differences. – 1996. – No. 8. – P. 3–24.

8. Herman-Jeglińska A. Różnice między kobietami a mężczyznami w zdolnościach poznawczych i organizacji funkcjonalnej mózgu: wpływ płci psychicznej / A. Herman-Jeglińska // Przegląd Psychologiczny. – 1999. – Nr. 1–2. – Vol. 42. – S. 73–99.

9. Juszczak A. Znaczenie twórczości w życiu człowieka / A. Juszczak // Wymiary ekspresji dziecięcej. Stymulacja samorealizacja-wsparcie. – Katowice, 2005. – S. 150–153.

10. Linek A. Arteterapia – poznanie i wyrażenie siebie / A. Linek // Nauki Humanistyczne. – 2012. – Nr. 4 (1). – S. 82–88.

11. Linn M.C. Emergence and characterization of sex differences in spatial ability: A meta-analysis / M. C. Linn, A.C. Petersen // Child Development. – 1985. – Nr. 56. – P. 1479–1498.

12. Maccoby E. E. The psychology of sex differences / E. E. Maccoby, C. N. Jacklin. – Stanford : Stanford University Press, 1974. – 634 p.

13. Masgutowa S. Psychoterapia przez sztukę [Electronic resource] / S. Masgutowa // Forum Psychologiczne. – 1997. – Nr. 1. – Vol. 2. – Available from : <http://www.psychologia.net.pl/artukul.php?level=603>.

14. Springer S. P. The puzzle of the left-hander / S. P. Springer, G. Deutsch // Left brain, right brain. – San Francisco, CA : W. H. Freeman, 1989. – P. 141–171.

15. Voyer D. Magnitude of sex differences in spatial abilities: A meta-analysis and consideration of critical variables / D. Voyer, S. Voyer, M. P. Bryden // Psychological Bulletin. – 1995. – Nr. 117. – P. 250–270.

Дата надходження до редакції: 10.03.2016 р.

УДК 371.134:376.6

Тетяна АБРАМОВИЧ,
методист кабінету-центру
практичної психології і соціальної роботи
Рівненського ОІППО

БАЗОВІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У статті висвітлено загальні вимоги до компетентності педагога відповідно до державних освітніх стандартів. Обґрунтовано головні складові компетентності педагогічних працівників: професійну, комунікативну, інноваційну, правову, представлено коротку характеристику кожної з них. Розглянуто вимоги науковців до професійної компетентності соціального педагога та її складових. Визначено педагогічну, соціальну, комунікативну та рефлексивну як базові складові компетентності соціального педагога.

Ключові слова: професійна діяльність, професійна компетентність соціального педагога, базові компетентності, особисті та фахові здібності соціального педагога.

В статье представлены общие требования к компетентности педагога в соответствии с государственными образовательными стандартами. Обоснованы главные составляющие компетентности педагогических работников: профессиональную, коммуникативную, инновационную, правовую представлено краткое описание каждой из них. Рассмотрены требования ученых относительно профессиональной компетентности социального педагога и ее составляющих. Определены педагогическая, социальная, коммуникативная и рефлексивная как базовые составляющие компетентности социального педагога.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, профессиональная компетентность социального педагога, базовые компетентности, личные и профессиональные способности социального педагога.

In the article the general requirements for the competence of teachers according state educational standards are shown. The characteristic of the main components of teaching competency staff (the professional, the communicative, the innovative, the legal ones) and the brief description of each are given. The requirements of nowadays scientists for the professional competence of social pedagogy and its components are learned. The pedagogical, social, communicative and reflexive basic components of social teacher's competence are shown.

Key words: professional activity, professional competence of social workers, basic competencies, professional and personal skills of social teacher.

Постановка проблеми. Зміни в системі освіти, новітні вимоги ринку праці та розвиток суспільства в цілому, впливають на зміну уявлень про те, яким має бути сучасний фахівець. Сьогодення вимагає від людини не лише знань за фахом, але й володіння критичним мисленням, необхідність мати розвинену здатність адекватно реагувати на складні ситуації, вміння працювати у групі та вибудовувати плани для

самоактуалізації. У зв'язку з цим виникають нові погляди на проблему компетентності людини в ході реалізації професійних завдань та досягненні вершин в особистісному розвитку.

У Національному освітньому глосарії термін «компетентнісний підхід» (Competence-based approach) трактується як «підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей». Компетентності, у свою чергу, – це «динамічна комбінація знань, розумінь, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою/навчальною програмою. Компетентність (компетентості), яка є набутою здатністю особи ефективно реалізувати діяльність, не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями» [3].

Метою статті є висвітлення та аналіз базових компонентів, які забезпечують професійну компетентність соціального педагога.

Виклад основного матеріалу. В основу вимог до компетентності педагога покладено перелік основних трудових функцій, які може виконувати працівник, та основних вимог, що висувуються до працівника щодо його професійних знань, а також знань законодавчих та інших нормативно-правових актів, методів і засобів, які він повинен застосовувати при виконанні посадових обов'язків; визначено необхідний для виконання посадових обов'язків рівень професійної підготовки працівника, що засвідчується документами про освіту, та вимоги до стажу роботи. При цьому під компетентністю розуміється якість дій працівника, що забезпечують адекватне та ефективно вирішення ним професійно важливих предметних завдань, що мають проблемний характер, а також готовність нести відповідальність за свої дії. До головних складових компетентності педагогічних працівників відносять: професійну, комунікативну, інноваційну та правову.

Професійна компетентність – якість дії працівника, що забезпечує ефективність вирішення професійно-педагогічних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях педагогічної чи науково-педагогічної діяльності, та залежить від кваліфікації, загальноприйнятих цінностей моралі та етики, володіння освітніми технологіями, технологіями педагогічної діагностики, постійного вдосконалення та впровадження у практику ідей сучасної педагогіки.

Інформаційна компетентність – якість дій працівника, що забезпечують ефективний пошук, структурування інформації, її адаптацію до особливостей педагогічного процесу і дидактичних вимог, формулювання навчальної проблеми різними інформаційно-комунікативними способами, кваліфіковану роботу з різними інформаційними ресурсами, професійними інструментами; регулярну самостійну пізнавальну діяльність, використання комп'ютерних і мультимедійних технологій.

Комунікативна компетентність – якість дії працівника, що забезпечує ефективний прямий та зворотний зв'язок із особою, яка навчається, контакт з учнями різного віку, батьками, колегами, здатність до розробки стратегії, тактики і техніки взаємодії з людьми, організацію їхньої спільної діяльності з метою досягнення певних суспільно значимих цілей; здатність переконувати, відстоювати свою позицію; володіння державною мовою, грамотним усним та

писемним діловим мовленням, ораторським мистецтвом, професійним етикетом, а також навичками публічної презентації результатів роботи, вміннями обирати відповідні форми і методи презентації.

Правова компетентність – якість дії працівника, що забезпечує ефективне використання в професійній діяльності законодавчих та інших нормативних документів органів державної влади для вирішення відповідних професійних завдань [2].

Професійна компетентність соціального педагога визначається відповідно до державних освітніх стандартів, які містять узагальнені вимоги до особистості та професійної компетентності спеціаліста.

Відповідно до пункту 4.4 Положення про психологічну службу системи освіти України [4], затвердженого наказом Міністерства освіти України від 03.05.99 № 127 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 № 616) та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 23.07.2009 № 687/16703, зазначено, що соціальний педагог – це фахівець, який вивчає та оцінює особливості діяльності та розвитку учнів і мікроколективу, молодіжних та дитячих громадських організацій; досліджує спрямованість впливу мікросередовища, особливостей сім'ї та сімейного виховання, позитивного виховного потенціалу соціального середовища та джерела негативного впливу на учнів. Він прогнозує на основі спостережень та досліджень посилення негативних чи позитивних сторін соціальної ситуації, що впливає на розвиток особистості учня; прогнозує результати навчально-виховного процесу з урахуванням найважливіших факторів становлення особистості; дає рекомендації учням, батькам та вчителям із питань соціальної педагогіки; надає необхідну консультативну соціально-педагогічну допомогу учням, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах; сприяє захисту прав учнів, представляє їхні інтереси в службі у справах дітей, у правоохоронних та судових органах; бере участь у формуванні навичок дотримання норм та правил поведінки, ведення здорового способу життя, сприяє попередженню виникнення негативних явищ; здійснює соціально-педагогічний супровід навчально-виховного процесу, соціально-педагогічний патронаж соціально незахищених категорій вихованців, учнів і студентів; сприяє соціальному і професійному визначенню особистості, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію молоді.

Науковці Н. Бібік, О. Пометун, О. Савченко у своїх працях висвітлили теоретичні та практичні аспекти компетентнісного підходу. Однією з вимог до спеціаліста в межах компетентнісного підходу є оволодіння базовими (ключовими) і фаховими компетентностями, які є основою для розвитку професійної компетентності. Компетентнісний підхід першочергове значення надає вмінням практично реалізовувати отримані знання та набуті навички, акцентує увагу на кінцевому (практичному) результаті.

Учені В. Беліков, В. Гришин, С. Махновський виокремили такі основні складові професійної компетентності фахівця, як педагогічна компетентність, соціальна компетентність, методична та рефлексивна компетентності.

Під педагогічною компетентністю розуміємо оволодіння спеціалістом педагогічними знання і

вміннями та їх усвідомлене і цілеспрямоване використання у професійній діяльності. Продуктивною педагогічною діяльністю буде лише в тому випадку, якщо на високому рівні розвинені прогностичні й конструктивні здібності поєднані з організаційними вміннями [1]. Складовими педагогічної компетентності є професійна спрямованість соціального педагога і педагогічні здібності. Професійна спрямованість соціального педагога складається із поєднання психолого-педагогічних властивостей та якостей особистості, які є вирішальними для визначення її схильності до педагогіки. Сюди варто віднести інтерес до людини в цілому та дитини як об'єкта пізнання і педагогічної діяльності зокрема, вміння налагоджувати контакти, потребу в передачі інформації і знань, а також наданні педагогічної допомоги, прагнення до самовдосконалення. Педагогічні здібності можна розглядати як індивідуально-психологічні особливості особистості, які є однією з умов успішного виконання педагогічної діяльності. Їх можна розподілити на дві підгрупи: загальні та спеціальні. До загальних належить адекватність сприйняття ситуації, глибина інтелекту, об'єм пам'яті, розподіл уваги, сила емоцій і співпереживання, воля і терпіння. Спеціальними можна назвати прогностичні, організаційські, комунікативні, гностичні та дослідницькі здібності [5].

Під соціальною компетентністю спеціаліста розуміємо соціальну спрямованість, яка включає обізнаність у сфері протікання комунікативних процесів у міжособистісному, груповому та соціальному спілкуванні, особливості взаємодії між керівником та членами колективу, володіння знаннями про періоди розвитку колективу та ситуації, які сприятимуть досягненню результатів чи повернення на стадію регресу. Крім того, соціальна спрямованість соціального педагога є сукупністю стійких соціальних мотивів, які визначають його діяльність: альтруїзм, духовність, соціальна ініціатива й активність, розширений світогляд, ерудованість, соціальна відповідальність та соціальний оптимізм [5].

Рефлексивна компетентність передбачає обізнаність спеціаліста із способами професійного самоаналізу та самовдосконалення, а також особливості перебігу власних психічних пізнавальних процесів. Володіючи рефлексивними здібностями, спеціаліст може самостійно критично оцінити власну діяльність, проаналізувати слабкі сторони своєї діяльності та розробити шляхи їх покращення. В даному випадку набувають значення такі особистісні риси спеціаліста, як самооцінка рівня власних здібностей та власної праці, соціальний інтелект та самоусвідомлення спеціаліста, рівень його тривожності та екстраверсії – інтроверсії. Важливими якостями спеціаліста є вміння брати до уваги поради та приймати допомогу більш компетентних галузевих фахівців, а також переорієнтація або припинення виконання соціально-педагогічного супроводу, якщо він є недостатнім або може зашкодити клієнтові.

Необхідно зазначити, що особистість і діяльність соціального педагога, порівняно з іншими педагогами, вирізняє гуманістична цінність і етичний кодекс, моральні принципи, якими він керується у виконанні повсякденних практичних завдань. Принципи усвідомлення самоцінності людської особистості, прийняття її неповторної індивідуальності та творчої сутності, потреби самореалізації

в соціумі, постійного самовдосконалення, а також принцип «не нашкодь» – ось головні орієнтири професійної діяльності соціального педагога. Керуючись етичними принципами в роботі з людьми, він виявляє професійну чесність і об'єктивність, конфіденційність щодо інформації, отриманої від дитини та членів її сім'ї, а також відповідальність за свою діяльність і її наслідки. Чільне місце в роботі з клієнтом соціальний педагог надає пріоритетності інтересам людини та уникає дій, які б їм суперечили.

Узагальнюючи зазначене вище, доцільно зауважити, що професійна компетентність є інтегративною професійно-особистісною характеристикою спеціаліста, яка поєднує в собі теоретичну і практичну готовність спеціаліста до виконання професійних завдань, а також суб'єктивні характеристики його особистості, які розкриваються у ході виконання діяльності, забезпечуючи тим самим її ефективність. До суб'єктивних характеристик спеціаліста належать: активність, відповідальність, емоційна та поведінкова лабільність, позитивна настанова на діяльність, усвідомлене прагнення допомагати.

Висновки. Соціальний педагог – якісно новий тип педагогів; спеціаліст більш широкого профілю, призначення якого – не лише виконувати педагогічну, навчально-виховну, а й науково-методичну, організаційно-управлінську діяльність безпосередньо у соціальній сфері, з людьми різних вікових груп та соціальним статусом. Теоретичні досягнення та висновки останніх наукових досліджень стверджують, що професійна компетентність соціального педагога складається із системи галузевих знань і вмінь, комунікативних здібностей, педагогічного досвіду й особистісних якостей, вміння виявляти та ефективно вирішувати професійні завдання, критично мислити, рефлексувати та постійно професійно вдосконалюватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беликов В. А. Профессиональное образование как система учебно-профессиональной деятельности будущих специалистов : монография / В. А. Беликов. – Магнитогорск : ФГОУ СПО «МГППК», 2009. – 162 с.
2. Наказ МОН України «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» від 01.06.13 № 665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://golovbukh.ua/regulations/1521/8456/8457/468632/>.
3. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін. ; за ред. Д. В. Табачника, В. Г. Кременя. – К. : Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
4. Положення про психологічну службу системи освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0922-99>.
5. Социальная педагогика : учеб. пос. для студ. высш. учеб. завед. / под ред. В. А. Никитина. – М. : ВЛАДОС, 2002. – 272 с.

Дата надходження до редакції: 01.03.2016 р.